

Pilinszky kivételével csupa protestáns voltunk, többfelé is protestálók. S azt se értem, hogy honnan volt a lap olvasóiban már akkor s akkora ökumenizmus? Jékely gyönyörű protestáns verse, a *Középkori fametszet* is a katolikus lapban jelent meg, 1954-et írtunk, s alig hittem a szememnek, amikor olvastam, hogy lép be a kulcsos, középkori városba („csupa tornyok, csupa aranykeresztek”) a vers hőse, a költő őse, alteregója, kivel az olvasó is azonosulni kénytelen:

*Messzeföldről, bottal kopogva, bátor
új tanokkal – szemében szent nyakasság –
tart a vaskapunak valami vándor.
Nem tudja még, hogy holnap felakasztják.*

Jékely költészetét méltató első tanulmányomat is Rónay kérte és adta le. Nem lehetett még akkor másutt érdeméhez méltón írni róla. De ez talán már 58-ban volt. És Nemes Nagy Ágnes verse, *A lovak és az angyalok!* Már maga a cím párosítása! Hiába, hogy a látványt és a látomást jelképezi velük a költő, s a párosítással a kettő egységét, a valóság és a valóság feletti evilági közös jelenlétét. Egy tiszteletreméltóan magas rangú papi olvasó szelíd megrovást is küldött rá: almával kínálni az angyalt? Azt állítani, hogy: „... szárnyát csattogtatja olykor – mint egy szellőzködő madár”?

Mit adott nekünk a Vigilia az ötvenes években türelmével? Azt, amit legjobban nélkülöztünk. Publikációs teret? Azt is, meg szabadságot is, önmérséklete jóvoltából. Saját áron, alku nélkül vette tudomásul egyéniségünket. Köszönet érte.

NEMES NAGY ÁGNES

Akácfaék

Két bérház között egy grondon, vagy inkább bokros-füves réten, egy kis akácfa találgat az ablakom alatt. Ezt a némileg girbe-gurba akácfaéletet egy házmesternőnek köszönhetjük mi, körül-lakók. Ő volt az, a névtelen házmesternő, aki észrevette, hogy a kinti, járdaszéli öreg akácfa ide be, a rétre hullatja magjait, hogy a magvak sarjadni kezdenek; ő volt az, aki nájlón-kendővel a fején, vállán kiskapával le-leballagott a rétecskére – afféle nagyvárosi kapás –, körülkapálta a nődögélő töveket, derakat hajlított értük, gátolta a gázosodást, adott nekik helyet, levegőt. És tette ezt csak úgy, magától; egyáltalán nem tartozott kötelességeihez, hogy fákat neveljen. A világ akácfaéletét névtelen kapásoknak köszönhetjük.

Történt aztán, hogy a légszebb akác-csemetét egy éjszaka kivágták. Az volt a legmagasabb, sudár törzsű, kerek lombú; úgy feküdt reggel a fűben, mint egy

sudár kamasz-halott. Hogy mit mondott a kapás ház mesternő, látva a kidöntött törzset? Keserút, cifrát, hosszút. Amikor pedig a farönk újra sarjadni kezdett, kétségbeesett ágakat dobva ki magából, hogy legalább földszintes bokorként tengődjön ott, ahol legmagasabb fa volt, akkor – és ez már szinte hihetetlen – újra kivágták. Még bokor-létét sem tűrhatték ismeretlen, éjszakai kezek. Akkor már a kapás asszony sem szólt semmit, csak állt ott, ősz-szőke haján hátracsúszott nájlón-kendővel, öreg, özvegyi bekecsében, szó nélkül. Mögötte azonban ott állt a többi fa, a megmaradtak, megmenekültek kis serege. Egy időben elterülő drámára látok, ha kinézek az akácligetre.

Egy időben elterülő drámára látok, ha a Vigilia ünnepén a Vigiliával való kapcsolatokra gondolok. Nem, nem magában a kapcsolatban rejtett a drámaiság, inkább a körülményekben. Kezdődött ez a kapcsolat már a háború alatt, amikor diákként, egyetemistaként olvasói ismeretségbe kerültem a folyóirattal. És nemcsak azért kezdtem ismerkedni vele, mert mindig találtam benne valamit, ami jellegzetesen irodalmi érdeklődésemet lekötötte. Volt ott valami más is, amit a Vigilia, az egész úgynevezett baloldali katolikus sajtó és íróik nyújtottak, amit akkor semmi módon nem tudtam volna megfogalmazni, és még ma sem könnyű szavakat keresnem rá. Talán értékörzés, értéktszetelet volt az, a háborús katasztrófa földcsuszamlásai között? Vagy valamely újdonságnak a vonzóereje, amely különös, aktuális hangsúlyt adott az ősi, vigasztaló ígéknek? Rejtett vagy nem is annyira rejtett szembeszállás az embertelenséggel, a fel-felvillanó neokatolicizmus főleg francia eredetű sugallata? Mindez fölfedezhető volt a háborús Vigiliában, és még sok minden más is, amelyek együttesen természetessé tették, hogy egy irodalmár diák éberem füleljen a lapra, nem utolsósorban a lap körének íróira, a mögöttük kibontakozó más tájakra, új stilisztikákra, szellemi rejtjelekre. Hogy egyebet ne mondjak: milyen sokat jelentett a korán meghalt és nagyon is elfelejtett Lovass Gyula könyve, a *Honfitársnőm, Micheline*. Hiszen szívenütő volt már a címe is, amely egy francia női nevet tűzött ki a könyv homlokára, összekapcsolva a „honfitárs” szóval, ilyen módon rögtön elhatárolva a „hon” nevét a kurzus-hazafiság szólamaitól, de rögtön meg is szólaltatva egy más hazafiság mélyebb rezgés-számain. Szinte-szinte jelszóként suttogtuk ezt a címet akkoriban egymásnak, mi, fiatalok, annyira kifejezte azt, aminek híjával voltunk: a tágasabb Európát és az igazabb hazát. Fontos volt a Vigiliának és íróinak felvállalt szerepe a háború drámájában, fontos és jelentéssel teli. Elmondhatom: mi, olvasók, meg is értettük a jelzéseket.

Amikor pedig az ötvenes években a régi diák-olvasók egy részéből elnémitott író lett, a folyóirat fontossága életbevágóvá lett számunkra. Röviden: jó ideig nem publikált minket semmi más fórum, csakis a Vigilia. Elvállalt bennünket, megszűnt, lombjuk vesztett írókat, pedig bizonyára nem is tartozott ez tényleges vagy átvitt értelmű kötelességei közé. Igaz, aki nekünk személy szerint helyet és levegőt adott, nem névtelen kapás volt, neve van, műve van, súlyos saját szerepe a magyar irodalomban: Rónay György volt az, mint mindnyájan tudjuk. Megtehetné volna ő is, mint annyi más író, hogy a saját művét építse, hogy ne vállalja a folyóirat szerkesztésének gondjait, és főleg ne vegye a nyakába írói társai nyűgét-baját. De hát ő éppen Rónay György volt, nem tudta és nem akarta elhárítani a nyűgöket, felismerte és kötelesség-, sőt hivatásaként ismerte fel a helyzetből adódó cselekvést, ilyen módon, mind korszakot átívelő kritikai munkájával, mind az elnémitottak közlésével, irodalomtörténeti fórummá téve a Vigiliát. Azá is téve; mert hiszen sem neki, sem a lapnak nem volt – ceterum censeo – szorosán vett feladata az irodalom gyámolítása. Csak úgy tették, mellékesen, maguktól. Gyámolítva, ami gyámolításra szorul.

Hogy mit jelentett nekünk az a talpalatnyi írói hely, amit a Vigiliában kaptunk? Azt talán csak az akácfa tudná elmesélni, a csoda folytán megmaradt akácligetben, azok a bizonyos fák, amelyek közül nem egyet s talán nem is egyszer kivágtak, s amelyeknek a drámáját mégiscsak segített elhárítani a tevékeny gondoskodás. Hadd tolmácsoljam – a Vigilia ünnepén – ezeknek a grundon-nótt, girbe-gurba akácoknak a köszönetét.

BOLDIZSÁR IVÁN

Morus Tamás az 1935-ös húsvéti Vigiliában

Éppen ötven évvel ezelőtt – visszariadok a szótól, de így is mondhatnám, egy fél évszázada – tanulmányt írtam a Vigilia 1935-ös húsvéti számába. Nemcsak azért emlékszem jól erre, mert ez a tiszteletre méltó folyóirat, amely megindulásakor, de főképpen az elmúlt években, pótolhatatlan kulturális és nemzeti szerepet vállalt s tölt be, fél évszázados jubileumához érkezett, hanem van rá személyes okom is. A dolgok és az élet belső logikája arra serkent, hogy most, hetvenen felül, kapuzárás előtt, számot vessek életemmel és megírjam azt, amit fontosnak tartok, már amennyire emlékszem rá. Ezért írok most már egy esztendeje egy könyvet „A lebegők – Utam a falukutatáshoz” címmel arról, amit a harmincas években gondoltam, terveztem, tettem és írtam. A fő téma e készülő kötetben, amely szerénytelenül szólva egy nemzedéknek afféle kollektív önéletrajza is óhajt lenni: a szociográfia. Mindezt azért mondom el, mert a véletlenek kegyes összejátszása révén éppen most, 1984 novemberében jutottam el 1935 tavaszáig.

Ekkor feltettem magamnak a kérdést: mi az oka, hogy miközben minden energiámmal a Fiatal Magyarország szociográfiai munkaközösséget szerveztem, miközben Szabó Zoltánnal együtt a beérkező anyagokat dolgoztuk fel, miközben elkészítettem Decs, sárközi egykés község vázlatos szociográfiáját, s Hegedüs Gézával, s ugyancsak Szabó Zoltánnal nagyobb lélegzetű tihanyi falukutatásra készültünk, Morus Tamásról írtam tanulmányt a Vigiliának. Címe ez volt: „A legszeretettebb angol: Morus Tamás.” Az alkalom, a nagy humanista és szent, a nagy szent humanista utóéletének nagy napja volt: a pápa abban az évben, vértanúságának négyszázadik évfordulóján, 1935. július 6-án avatta szentté Morus Tamást.

Itt van a kezemben most is a Vigilia nagy alakú, kétszáz oldalas száma. Jó társaságban jelentem meg huszonkét évesen. A címlapon Sík Sándor, Sigrid Undset, Georges Bernanos neve, fiatalként sem voltam egyedül: a velem egykorú Thurzó Gábor a kortárs német irodalomról értekezett, Csapody Csaba a „turáni eszme” bárgyúságával számol le, a két évvel idősebb Ortutay Gyula pedig éppen arról írt alapvető tanulmányt, ami nemzedékünket legjobban foglalkoztatta, a falukutatásról, annak előzményeiről, problémáiról és lehetőségeiről.

De miért írtam akkor én a harmincas évek Magyarországanak nemzeti nyomorából egyszerre az angol reneszánszba ugorva tanulmányt Sir Thomas More-